

„Jen je nechte, ať se bojí“

Scared straight - Nejrozšířenější programy prevence delikvence mladistvých a jejich účinnost

David Havelka

Psychologický ústav FFMU, Brno

info@psychologon.cz

V 70. letech minulého století se skupina vězňů v dlouhodobém výkonu trestu odnětí svobody rozhodla, že společnosti ukáže, že i trestanci pro ni mohou mít přínos. Její členové vytvořili originální program prevence delikvence mladistvých. V následujícím článku budou popsány jeho základní charakteristiky, shrnuty informace o jeho účinnosti a nastíněny základní charakteristiky úspěšné preventivní práce s mladistvými delikventy.

In late seventies a group of long-term imprisoned inmates decided that they will prove to society that even ceonvicts can be valuable members of comunity. These prisoners have created an original program of juvenile delinquency prevention. In following article basic characteristics, information about effectiveness and basic characterics of successful preventive programs will be described.

Klíčová slova: Scared straight, preventivní program, juvenilní delikvence, vězeňství

Key words: Scared straight, preventive program, juvenile delinquency, prison systém

Úvod

V 70. letech minulého století se skupina vězňů odpykávajících si rozsudky v délce 25 let a více rozhodla dokázat, že i trestanci mohou být užitečnými a přínosnými členy společnosti. Jejich nejvýznamnějším projektem byl program později nazývaný „Scared straight“. (Finckenauer & Gavin, 1999)

Hlavním cílem Scared straight (do češtiny překládáno jako „Raději se bojte“, doslovný překlad: „vystrašený zpřímá“) bylo bojovat s delikvencí a kriminalitou mladistvých. Mládež

v riziku páchaní trestných činů a delikventní mladiství v rámci tohoto programu na několik hodin navštívili věznic se zvýšenou ostrahou a vyzkoušeli si na vlastní kůži, jaké to je, být v takovémto prostředí uvězněni. Součástí návštěvy byly - prohlídka vězení, prezentace vězni vyrobených zbraní a restriktivních prostředků užívaných dozorcí, možnost vyzkoušet si aspekty uvěznění (oblečení vězeňské uniformy, uzavření na celu, vězeňská strava). Klíčovým bodem pak byla beseda s vězni, kteří účastníkům prostřednictvím rapu, či společného rozhovoru vylíčili expresivním způsobem negativní aspekty života za mřížemi (absence přátel a rodiny, podvody ze strany spoluvězňů, restriktivní režim, vraždy, znásilnění, neustálé obavy, samota atd.) (Petrosino, Turpin-Petrosino, Hollis-Peel, & Lavenberg, 2013; College of policing, 2015).

Hlavním záměrem programu bylo ukázat dětem negativní směr, kterým by se mohl jejich život ubírat, pokud by nadále pokračovaly v delikventním chování a důsledky jaké by to pro ně mohlo v budoucnu mít. A to prostřednictvím šoku kombinujícího edukaci s reálným životním zážitkem.

Roku 1978 o programu Arnold Shapiro natočil dokumentární snímek „[Scared straight](#)“, který byl oceněn nejen [Oscarem](#), ale i cenou [Emmy](#).

Úspěšnost programu uváděná ve filmu byla opravdu vysoká – 16 ze 17 delikventů přestalo mít problémy se zákonem. Dle statistik uvedených v dokumentu program vedený vězni od kriminálního jednání odradil 80% z 8 000 mladistvých účastníků (Shapiro, 1978).

Na základě snímku se program bleskově (do konce roku 1979) rozšířil do více jak 30 států USA. V následujících letech se dostal i do zbytku světa, tedy zemí, jakými jsou Austrálie, Spojené království, Norsko, Německo či Kanada (Petrosino, Carolyn, Holis-Peel, & Stern, 2014).

Od chvíle, kdy byl program založen, jím (či jeho alternativami) prošlo desítky tisíc mladistvých (Lloyd, 1995). Na popularitě neztrácí ani v dnešní době, což je patrné například z faktu, že TV seriál [Beyond scared straight](#) (13. 1. 2011 – 3. 9. 2015), který v každé epizodě představuje jednu z alternativ programu má 9 sérií a stal se nejúspěšnějším programem televize, která jej vysílá (Denhart, 2011).

Než budete číst dál, podívejte se na [ukázky z originálního programu](#) a pokuste se sami pro sebe odpovědět na následující otázky:

- Na jakých principech je program založený?
- Jaké pocity ve Vás program vyvolal?
- Mohl by být program efektivní v odrazování od kriminality i v našem prostředí?

- Souhlasili byste s tím, aby se mladiství, páchající závažnou trestnou činností zúčastnili takovýchto programů?

Studená sprcha ověřených faktů aneb vědecké zhodnocení účinnosti programu

Mnoho lidí se spokojí s údaji uvedenými ve snímku, netuší však, že údaje v něm nejsou založené na rigorózních a podložených datech. Statisticky a metodologicky kvalitní studie naopak uvádějí výsledky diametrálně odlišné. Níže jsou shrnuta klíčová zjištění:

První vědecké zhodnocení programu bylo publikováno před 33 lety a hodnotil se v něm mimo jiné počet soudních záznamů šest měsíců po skončení programu. Z dětí, které se programu zúčastnily, mělo záznam 41 % v porovnání s 11 % dětí z kontrolní skupiny (Finckenauer O. , 1982).

Negativní dopady programu potvrzuje metaanalýza (11 studií) provedená Lipseym, který uvádí, že účastníci programu měli po zprůměrování o 7% větší nárůst poruchového chování a kriminality ve srovnání s kontrolní skupinou (Lipsey, 1992).

Aos et al. (2001) ve své metaanalýze dokládá, že Scared straight programy výrazně zvyšují riziko recidivy (opakování přestupků a trestných činů).

Lilienfeld (2005) ve své analýze konstatuje, že účast v programu zhoršuje projevy poruchového chování.

Nejnovější metaanalýza (7 studií) Petrosina et al. (2014) nenašla žádný důkaz, že by programy typu Scared straight snižovaly kriminalitu mladistvých. Naopak všechny provedené analýzy ukázaly, že účast v programu zločinnost a kriminalitu zvyšuje!

Z výše uvedených údajů je tedy patrné, že program, který se na první pohled jevil jako efektivní a přínosný, je ve skutečnosti, při hlubším prozkoumání naprosto neefektivní a v mnoha případech i kontraproduktivní. Více o příčinách neúspěšnosti programu si povíme níže.

Příčiny neúčinnosti programu

V následující kapitole bude stručně uvedeno 5 základní příčin neúčinnosti programu při práci s mladistvými delikventy.

Krutost vs. jistota trestu

Program je založen na teorii deterence (odstrašování, zastrášení), stojící na třech základních pilířích, a to že za špatné chování následuje trest, který je jistý, neprodlený a

dostatečně přísný. Pokud trest splňuje všechna tři kritéria, odradí kriminálního od delikventního chování (Klenowski, Bell, & Dodson, 2010).

Scared Straight s jistotou stojí pouze na pilíři posledním – tedy přísnosti trestu. Program velmi expresivním způsobem prezentuje krutost trestu, ovšem postrádá práci s přesvědčením, že kriminální chování bude s vysokou jistotou ústít v zatčení, odsouzení a uvěznění. Jinými slovy, vězni prezentují pouze závažnost trestu v případě, že bude mladistvý uvězněn a nikoli jistotu, že za trestné činy bude uvězněn (Klenowski, Bell, & Dodson, 2010).

Výzkumy v oblasti deterence navíc ukazují, že nejvyšší vliv na odstrašování od kriminálního jednání má jistota trestu a naopak téměř žádný vliv nehraje subjektivně vnímaná přísnost (krutost) trestu (Klenowski, Bell, & Dodson, 2010).

Nepřiměřené dávkování

Jednou z největších nevýhod programů typu Scared Straight je, že ve většině jeho koncepcí se jedná pouze o jediné setkání - jeden jediný kontakt, bez předchozí přípravy a následné péče, nebo alespoň rozboru situace s odborníkem, který by pomohl získané prožitky zpracovat a odžít. Očekávat od jediné zkušenosti, bez ohledu na její hloubku, že změní pevně zakořeněné vzorce chování a bude mít dlouhodobý efekt je nesmyslné (Klenowski, Bell, & Dodson, 2010). Dvouhodinový program, který si klade za cíl vyřešení komplexních problémů, stojících za kriminalitou mladistvých, jakými jsou chudoba, dysfunkční rodiny atd. je nerealistický (Feinstein, 2005).

Existují sice alternativy, nabízející jednorázový kontakt s odborníkem po skončení programu (např. Texas Face-to-Face), nicméně teorie, na níž jsou založené je stále stejná a mezi experimentální skupinou (program s poradenstvím) a kontrolní skupinou (žádná intervence) nebyl statisticky významný rozdíl (Petrosino, Turpin-Petrosino, Hollis-Peel, & Lavenberg, 2013).

Konfrontační povaha setkání

Vzdělávací přístup, založený na vyvolávání strachu (vyhrožování, nadávky, pohrůžky násilí) nemá významný efekt na nápravu rizikové mládeže, ba naopak v některých případech, dokonce delikventní chování provokuje. Jako slibné alternativy (s pozitivními, avšak nesignifikantními výsledky) se jeví ty alternativy Scared straight, kde nebyli adolescenti s vězni hrubě konfrontováni (3 studie), ale vězni jim v klidu odpovídali a vyprávěli o chybách, které je

do vězení přivedli a mladiství v těchto případech mohli hledat analogie (Cook & Spurrison, 1992).

Opravdový zájem

Dítě přijme pohledek jen od ruky, která ho předtím hladila, slova kárání jen z úst, která ho předtím chválila. Jinými slovy, mladistvý přijme informaci, jen pokud bude cítit, že nám na něm záleží a jsme ochotni jej na jeho cestě ke zlepšení doprovázet.

V programech typu Scared straight konfrontaci vězňů s dětmi nic nepředchází a konfrontaci také jejich vzájemný kontakt většinou končí. V Rahway State Prison (založeno „Scared straight“) byly v jednu dobu i tři prohlídky denně, pět dní v týdnu (Finckenauer & Gavin, 1999), takový objem účastníků připomíná mnohem spíše než program založený na navázání vztahu tovární pás, jehož cílem je v rychlosti opravit zkažené výrobky, které jsou všechny naprosto identické (postrádají vlastní příběh, jedinečnost).

Nedostatek rehabilitačních komponent

Program je založený na zastrašování a upozorňování na negativní vlastnosti adolescentů. Naprosto opomíjí posilování silných stránek, které by mohly zamezit delikventní jednání mnohem efektivněji. Jsou jimi například – rozvoj osobnosti, tvorba akademických a pracovních návyků či tvorba společensky přijatelných způsobů chování. Ty usnadní dětem začlenění do společnosti mnohem více.

Když se například zaměříme na to, že budeme pozorovat jakýkoli menší náznak agresivity dítěte vůči ostatním dětem, pravděpodobně včas zamezíme tomu, aby ono dítě ostatní napadalo – alespoň před námi. Nejspíš nás to bude stát i méně energie. Ale když si dáme čas s tím, že dítě budeme učit, jak vyjadřovat svoje potřeby, rozvíjet jeho dovednosti práce se vztekem atd., pravděpodobně tím jeho formu dosahování potřeby prostřednictvím agresivního chování eliminujeme úplně.

Závěrem

Programy typu Scared straight jsou jako samostatný způsob prevence kriminálního chování nefunkční. Žádná doposud publikovaná metaanalýza neuvedla pozitivní výsledky programu (Petrosino, Carolyn, Holis-Peel, & Stern, 2014). Naopak programy založené na teorii deterence se jeví jako nejméně efektivní preventivní strategie (Finckenauer & Gavin, 1999). Programy typu Scared straight zvyšují riziko kriminálního jednání v budoucnu. Nicneděláním by

tedy bylo vhodnější, než vystavení adolescentů programu (Petrosino, Turpin-Petrosino, Hollis-Peel, & Lavenberg, 2013).

I přes jasné a opakované důkazy jsou programy stále populární a široce rozšířené. Na první pohled totiž působí jako rychlé, logicky ospravedlnitelné, ekonomicky výhodné a efektivní řešení (Klenowski, Bell, & Dodson, 2010).

Funkční prevence a práce s mladistvými delikventy by však měla být založena na systematickém a průběžném řešení maladaptivního chování, přiměřeném sledu kroků, dlouhodobé práci, spolupráci komplexního týmu odborníků, smysluplném tréninku silných stránek, návyků a dovedností potřebných pro život, opravdovém zájmu a orientaci na jedinečnost a pochopení dítěte.

Daný program může svým negativním příkladem poskytnout inspiraci jak odborníkům, tak i rodičům a pečovatelům a to nejen pro práci s problémovou mládeží, ale při terapii a výchově dětí obecně.

Zdroje:

- Aos, S., Phipps, P., Barnoski, R., & Lieb, R. (2001). *The comparative cost and benefits of programs to reduce crime*. Washington State Institute for Public Policy.
- College of policing. (27. 11 2015). *'Scared Straight' and other juvenile awareness programmes for preventing juvenile delinquency*. Načteno z College of policing: [http://whatworks.college.police.uk/Research/Briefings/Documents/CoP\(What%20works\(online_Scared%20straightfinal\(VApril-14\).pdf](http://whatworks.college.police.uk/Research/Briefings/Documents/CoP(What%20works(online_Scared%20straightfinal(VApril-14).pdf)
- Cook, D., & Spurrison, C. (1992). Effects of a prisoner-operated delinquency deterrence program: Mississippi's project aware. *Journal of Offender Rehabilitation*, stránky 89-99.
- Denhart, A. (2011). *Beyond Scared Straight's Real-Life Controversy*. Načteno z The daily beast: <http://www.thedailybeast.com/articles/2011/02/23/beyond-scared-strights-real-life-controversy.html>
- Feinstein, S. (2005). Another look at Scared Straight. *The Journal of Correctional Education*, stránky 40-44.
- Finckenauer, J. O., & Gavin, P. W. (1999). *Scared straight: The panacea phenomenon revisited*. Prospect Heights: Waveland press.
- Finckenauer, O. (1982). *Scared Straight and the Panacea Phenomenon*. Englewood Cliffs: NJ: Prentice-Hall.

- Klenowski, P. M., Bell, K. J., & Dodson, K. D. (2010). An Empirical Evaluation of Juvenile Awareness Programs in the United States: Can Juveniles be “Scared Straight”? *Journal of Offender Rehabilitation*, stránky 254–272.
- Lilienfeld, S. O. (2005). Scientifically Unsupported and Supported Interventions for Childhood Psychopathology: A Summary. *Pediatrics*, stránky 761-764.
- Lipsey, M. W. (1992). Juvenile Delinquency Treatment: A Meta-Analytic Inquiry into the. V T. D. Cook, H. Cooper, D. S. Condray, H. Hartmann, I. V. Hedges, R. J. Light, . . . F. H. Cooper, *Meta-Analysis for Explanation: A Casebook* (stránky 83-127). New York: Russell Sage Foundation.
- Lloyd, C. (1995). To scare straight or to educate? The British experience of day isits to prison for young people. *Home office research study no. 149*.
- Petrosino, A., Carolyn, T.-P., Holis-Peel, M. E., & Stern, A. (2014). Scared Straight and Other Juvenile Awareness Programs for Preventing Juvenile Delinquency. *Crime Prevention Research Review*.
- Petrosino, A., Turpin-Petrosino, C., Hollis-Peel, M. E., & Lavenberg, J. G. (2013). *Scared Straight and Other Juvenile Awareness Programs for Preventing Juvenile Delinquency: A Systematic Review*. Oslo: Campbell collaboration.
- Shapiro, A. (Režisér). (1978). *Scared straight* [Film].

Zdroj obrázku:

<https://kat.cr/beyond-scared-straight-season-3-t7076714.html>